

Bugünden 15 Temmuz'la Bakmak

Yrd. Doç. Dr. Fatih ERTUGAY | Nuh Naci Yazgan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Öyle yoğun, öylesine derinlere işlemiş, hafızalara kazınmış ve politik-kültürel kodlarımızda yer etmiş bir darbe geçmişimiz ve darbeci geleneğimiz var ki herhangi bir darbe ihtimalinin olmayacağını zannettiğimiz bir anda bile, bir darbe gerçeği ile karşı karşıya kalabiliyoruz. Nitekim 2016'nın Temmuz ayının on beşinde tam da öyle bir şeydi şahit olduğumuz. İlk andaki şaşkınlığımızın ve akabindeki öfkemizin nedenlerinden biriydi bu belki de. Yine bir darbe oluyordu ama bu defaki yeni bir darbeydi, farklıydı zira. Hem darbeyi gerçekleştirenler açısından farklıydı hem de maruz kalanlar açısından. Defalarca darbe olmuştu bu ülkede fakat hiçbiri böylesine bir gözü dönmüslük ve böylesine bir hunharlık içermemişti. Temmuz'un on beşinci gecesinde yine on beşlik delikanlılar toprağa düşüyorlardı. Ancak bu kez ödedikleri bedelin bir anlamı, bir karşılığı oluyordu; o meşum darbe girişimi başarılı olamıyordu. Bir bakıma 15 Temmuz darbe girişiminin en yalın özeti bu.

15 Temmuz'un üzerinden neredeyse bir yıl geçti. Bazı çalışmalar ve kitapların yanı sıra çok sayıda da makale kaleme alındı. Hatta romanlar, öğrenci mektuplarından oluşan kitaplar, görsel malzemelerden oluşan çeşitli eserler gibi farklı çabalar kendisini gösterdi. Şunu belirtmek gerekir ki böylesi bir olayla ilgili olarak ne kadar çok şey yazılırsa yazılsın ve ifade edilirse edilsin o gece yaşananlar hakkında anlatabilmiş olunmayacaktır. Yine de bugünden bakınca 15 Temmuz'da yaşananların günlük hayatımızı, davranışlarımızı ve geleceğe bakış açımızı belirli ölçülerde değiştirdiğini ve değiştirmeye de devam edeceğini söyleyebiliriz.

15 Temmuz'un bir milat, tarihsel bir kırılma anı oluşuna dair konuşurken yüzlerce yıl içerisinde oluşmuş olan geleneğin ve politik kültürün birdenbire değişmeyeceği gerçeğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bu açıdan bakıldığında yaklaşık doksan yıllık Cumhuriyet tarihi boyunca geniş halk kesimlerinin darbe ile ilgili olarak sonuçları acı da olsa bir öğrenme ve tecrübe etme süreci yaşamış olmalarının önemi kendisini göstermektedir. Darbelerin yapılış gerekçeleri, nasıl haklılaştırıldıkları, darbeci güçlerin nasıl harekete geçtikleri, manipülasyon yöntem ve teknikleri, propaganda araçları, darbe karşıtı güçleri nasıl etkisiz hâle getirdikleri, darbeye destek veren sivil uzantılar, dış bağlantılar vs. gibi çok yönlü ve çok boyutlu konular hep bu öğrenme ve tecrübe etme sürecinde, toplum kesimleri tarafından anlaşılmalı ve toplumsal algıda yoğrulmuştur. Dolayısıyla daha önceki darbelerde halkın sessiz kalması ve darbeler karşısında bir direnç gösterememesinin nedenleri biraz da burada saklıdır. 15 Temmuz, o geceyi görenlerin ilk darbesi değildi; bir kısmını (12 Eylül, 28 Şubat ve 27 Nisan) bizzat yaşamışlardı, diğerleri hakkında da şifahi ve yazılı bilgi-tecrübeye sahiplerdi. Bir darbenin nelere mâl olacağını, nelerin kaybedilmesine neden olacağını az çok öngörebiliyorlardı. Bu nedenle 15 Temmuz'da insanlar, söz konusu motivasyonlarla Cumhuriyet tarihinin farklı aşamalarında oluşmuş ve pekişmiş olan o tarihsel anlatıyı izlemediler; onu altüst ettiler. 15 Temmuz'u bir dönüm noktası olarak değerlendirmemizin nedeni de budur. İnsanlar, kendi yaşam öyküleri içerisinde darbeye yüzleşen-geri adım atan, sinen-saklanan değil- ve ona karşı duran özneler olarak ortaya çıkmışlardır. Onların ortaya çıkan tepkisi, önceden olduğu gibi bugün de özgürlüklerine ve değerlerine tasallut eden bir zihniyete ve pratiğe dönük derin refleksin ve kızgınlığın dışı vurumudur. Başka bir anlatımla 15 Temmuz'daki muazzam ve cansiperane halk direnişi, darbeciler ve onların arkasındaki güçlerin bir kez daha kazanmasını engellediği gibi, darbeler ve darbeciler karşısında şimdiye kadar oluşmuş olan öğrenilmiş çaresizliğin de şifa bulmaz bir yara olarak sonraki nesillere aktarılmasını önlemiştir. 15 Temmuz'da, artık bu silsile, yani "Bu ülkede darbeler olur, halk ve siyaset kaybeder." döngüsü bir daha geri düğümlenemeyecek biçimde koparılmıştır. Dolayısıyla 15 Temmuz, elli altı yıl önce açılmış olan bir yaranın kapatılmasının başlangıç adımıdır.

Bahse konu bu silsilenin 15 Temmuz ile koparılması gerçeği, haddi zatında belki diğer başka her şeyden daha önemlidir. Zira 15 Temmuz, bizim kendilik algımızın, kendimize bakış açımızın değişmesidir aslında. Frantz Fanon, sömürgecilerin en büyük silahının, sömürgeleştirilmiş halk imajının ezilen halkların zihinlerinde kalıcılaştırılması olduğunu söyler. Kendi insanlarına bir sömürge ulusu gibi davranan darbecilerin yöntemi de buna benzer. Onlar da, kendi halklarını küçümserler, aşağı ve bayağı insanlar olarak görürler ve bu fikri/imajı o insanların zihinlerine yerleştirmeye çalışırlar. Bunun için kullandıkları en önemli vasıta da korkudur. Bu korku hissi kırılmadan, zalimlerin zihinlerde oluşturduğu aşağılılık hissi de kırılmaz. Bu nedenle özgürlük, eşitlik ve var olma mücadelesi her şeyden önce bu aşağılılık hissinin ve bundan neşet eden korkunun yok edilmesi ile başlar. Bu açıdan bakıldığında 15 Temmuz, bu iki hissın arkada bırakıldığı, son ufuk çizgisinin adıdır.

Öte yandan 15 Temmuz'da darbe girişimini durduran toplumsal ve politik refleksi ve motivasyon unsurlarını konuşurken, onun doğurduğu ve doğuracağı sonuçları da kısa vadeli olarak düşünmemek gerekir. Toplumsal hareketler, genellikle oluş anında sınırlı bir etki meydana getirirler, dönüştürücü etkileri hemen hissedilmez. Sosyopolitik ve kültürel açıdan dönüştürücü ve kalıcı etkileri daha uzun vadede ortaya çıkar. Bu uzun vadeli etkiler, siyasal partilerin gündeminde, politika kararlarında ve genel nüfusun tutum ve değerlerindeki değişimlerde görünür hâle gelirler. 15 Temmuz'da halkın darbeye karşı direnişi, sergilediği kararlı tutum ve ortaya koyduğu irade, daha oluş anında doğrudan muazzam somut sonuçlar doğurmuş olsa da asıl dönüştürücü etkisini zaman içerisinde toplumun davranış biçimine ve siyasetin işleyiş şekline nüfuz ederek gösterecektir. Bu açıdan bakıldığında mahiyetindeki, politik sistemi dönüştürme gücünü sürdürdüğünü söylemek abartı olmayacaktır. Özellikle 15 Temmuz gerçeğini yaşayan gençler ve 15 Temmuz anlatıları ile (belgeseller, kitaplar, filmler, tiyatrolar, sergiler vs.) büyüyecek olan kuşaklar göz önüne alındığında, bu etkinin artarak ve derinleşerek ilerleyeceğini öngörmek mümkündür. Bu nedenle, 15 Temmuz'un sistem-dönüştürücü etkisini kalıcı kılmak için, 15 Temmuz'un tarih olmasına, yani bir tarihsel-romantik anlatıya dönüşmesine izin verilmemelidir. Hatırlamaya devam etmek gerekir ki 15 Temmuz'un dönüştürücü sonuçları ancak böyle kalıcı olur.

Bu dönüştürücü etkinin bir diğer boyutu da, öteden beri asker-sivil ilişkilerini belirleyen, askerlerin siyasal sistem içerisindeki özel, etkin ve özerk yerlerini idari ve hukuki bir çerçeveye yerleştiren yasal-yapısal statükonun 15 Temmuz ile birlikte (bir kısmı onun öncesinde) hızlı bir dönüşüme uğraması ve reforme edilmesidir. Ayrıca politik açıdan bakıldığında da 15 Temmuz, siyasetin demokratik, açık ve şeffaf bir sistematik içerisinde gerçekleşmesinin de talep edildiği; açık, şeffaf ve hesap verebilir siyaset mekanizmaları dışında, kapalı kapılar arkasında, zora dayanan, milletin iradesini yok sayan siyaset arayışlarının da reddi anlamına gelmektedir. Kapalılığa karşı aleniliğin, gayri meşruluğa karşı meşruluğun, antipolitik olana karşı politik olanın kazandığı ve bundan sonra da böyle olması gerektiğinin açığa çıktığı bir süreç olmuştur. Dolayısıyla bir bütün olarak düşünüldüğünde -politik kültür ve yasal-yapısal dönüşümler açısından- yeni bir sivil-asker ilişkisi gerçekliğinin oluşacağı bir vasatı öngörmek mümkündür.

Son olarak bazı çevrelerce 15 Temmuz'un paha biçilemez bir değer ve önem taşıdığı kavranamaması, 15 Temmuz süreci ile ilgili önümüzde duran en büyük sorunlardan birisidir. Darbeci gelenekle hesaplaşabilmek için ve ülkeye on yıllarca zaman kaybettiren darbelerin ve onların yol açtığı olumsuzlukların bir daha yaşanmaması açısından, herkes tarafından bu tarihî olayın bir fırsat olarak değerlendirilmesi gerekir. Başka bir anlatımla mahiyeti farklı bir darbe olduğunu zannederek ülkenin bazı şehirlerinin bazı semtlerinde evlerinin camlarından tankları alkışlayan ve tezahürat yapan insanların da artık ideolojisi ve motivasyonu ne olursa olsun, bütüncül olarak düşünüldüğünde her türlü darbenin ülkenin tamamına kaybettirdiğini anlamaları ve kendilerini buna göre konumlandırmaları gerekmektedir. 27 Nisan 2007 ve 15 Temmuz 2016'daki darbe girişimlerine kadar ülkemizde yaşanan darbeler bir bütün olarak toplumun ruhunu ve özsaygısını zedelemiş, toplumu, siyaseti, kültürü ve ekonomiyi besleyen maddi ve manevi kaynakları ciddi oranda zedelemiştir. Darbeler, yalnızca bazı toplum kesimleri açısından olumsuz sonuçlar doğurmazlar, hangi ideolojiye, yaşam felsefesine, politik tutuma sahip olursa olsun toplumun tamamı için acı verici sonuçlara yol açar. Bu bakış açısının kavranması son derece önemlidir.